

ŞÂH TAHMASB-I SAFEVÎ – TEZKİRE

Çeviri : Doç. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ

Ahmet AKKAYA *

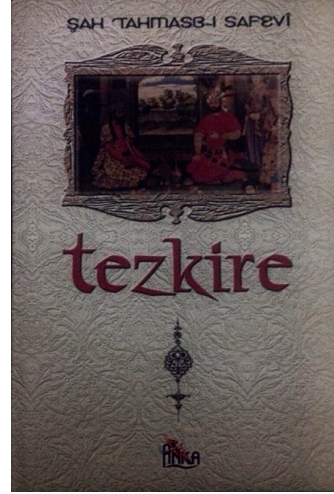
Eser, Safevî Hânedânından Şâh Tahmasb'ın hayatını kaleme aldığı bir tezkiresidir. Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç'ın çevirisiyle Anka Yayınlarından Eylül 2001'de birinci baskısı çıkmış olup 100 sayfadan müteşekkildir.

Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç, lisans eğitimini 1987 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalından mezun olmuştur. 1988'de DTCF Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalına asistan olarak başlamıştır. 1989 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Fars Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı yüksek lisans programını "Cami'nin Subhatu'l-Ebrar Mesnevisi ve Çevirisi" başlıklı yüksek lisans teziyle tamamlamıştır. 1996 yılında Fars Dili ve Edebiyatı alanında hazırladığı "İdrîs-i Bidlîsi ve Selim Şah-nâme'si" konulu tezinin başarılı bulunmasıyla Ankara Üniversitesinden "edebiyat doktoru" unvanını almıştır. DTCF'de 1998 yılında Yrd. Doç. Dr. unvanıyla görevine başlamış, 2002 yılında Doçent, 2010 yılında Prof. Dr. olmuştur. Halen DTCF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümünde görevine devam etmektedir.

Eserin içeriğine geçmeden önce "tezkire nedir, tezkirenin geleneği ve kaynak değeri nedir" kısaca bahsetmek faydalı olacaktır. "Tezkire", Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğüne göre "Divan şairlerinin hayatlarını ve şiirlerini genellikle öznel bir bakış açısıyla değerlendiren eser", bir diğer anlamıyla da "zikredilen, zikri geçen" demektir. Bu cihetle bakıldığında tezkirelerin güncel tanıma istinaden ana kaynak olmalarına rağmen "öznel" mefhumuyla bize tarafsız bir bakış açısı sağlama konusunda engeller çıkarabileceği düşünülebilir.

Tezkirelerin serencamına bakıldığında Türk edebiyatındaki ilk örneğinin 1491 yılında ünlü Çağatay şâiri Ali Şir Nevâi'nin kaleme aldığı "Güzelliklerin Toplantıları"

* Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

anlamına gelen “Mecâlisü'n-Nefâis” olduğu görülür. Bu eser XV. yüzyıl Çağatay ve İran şâirleri hakkında değerli bilgiler veren bir eserdir.

Ali Şir Nevâî'nin ardından 16. yüzyılda Sehi Bey, Latifi, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Ahdî ve Beyanî; 17. yüzyılda Sâdikî, Riyâzî, Fâizî, Rızâ, Yümnî, Asım ve Güftî; 18. yüzyılda Mûcib, Safâyî, Sâlim, Belîğ, Safvet, Râmiz; 19. yüzyılda da Fatin gibi belli başlı tezkire yazarları gelmiştir.

Eserin içeriğine gelindiğinde, Safevî Hânedânından Şâh Tahmasb tezkiresinde hüküm sürdüğü 1523 – 1576 târihleri arasındaki dönemi anlatmaya çalışmıştır. Hacımcı küçük olması, ilmi ve edebi açıdan yeniden tetkik edilmesi ve bilimsel olarak yeniden kaleme alınması gerekse de eser, günümüze ulaşan ve döneme ait nadir temel kaynaklardandır. Bu eksikliklerine rağmen bahsedilen dönemdeki olayları birincil bir kaynaktan öğreniyor olabilmek mühimdir.

1513 yılında Tebriz'de doğan Şâh Tahmasb, iki yaşındayken Horasan'a vâli olarak atanmıştır. 1523'te babası Şâh İsmâîl'in vefâtı üzerine tahta çıkmıştır. Hükümdarlığının ilk yıllarında etrafındaki olayları izlemekle yetinmiştir. Yaşının küçük olması münâsebetiyle devlet birtakım beyler ve devlet adamları tarafından idâre edilmiştir. Bu dönemde ülkede iç karışıklıklar eksik olmamış, bir yandan da Özbek ve Osmanlı tehdidi ülkeyi bunaltırmıştır.

Eserde 1525'te Şâh İsmâîl'in ölümü üzerine Horasan'a saldıran Özbekleri karşılamak üzere harekete geçtiğini söyleyen Tahmasb, ülkedeki iç karışıklılar sebebiyle Kazvin'e geri dönmek zorunda kaldığını dile getirmiş, ordusunun Özbeklere karşı ağır bir yenilgi aldığını anlatmıştır. İç karışıklıların müsebbibi olarak iki önemli beyin ismini zikretmiştir: *Hüseyn Hân-ı Şâmlu ve Cihân Sultân-ı Tekelü*. Bu iki beyin kendi aralarındaki mücadelede Cihân Sultân'ın, Hüseyn Hân'ı ortadan kaldırdığını bilâhare kendisinin Cihân Sultân'ı etkisiz hale getirdiğini ve nihayet iç karışıklıkları asgari düzeye indirdiğini beyân etmiştir. İç nizamın sağlanmasından sonra Özbekler geri püskürttüğünü, ülkedeki boşluktan yararlanıp Bağdat'ı ele geçirmeye çalışan Zülfikâr Han'ı da ülkesinden def ettiği anlatmıştır.

Atası Şâh İsmâîl döneminde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu ile Safevî Devleti arasındaki sürtüşmelerin sürdüğünü söylemiş, Kanuni Sultân Süleyman ile çağdaş olmasının kendisi için büyük bir talihsizlik olduğunu itiraf etmekten kendini alamamıştır. Tezkiresinde Kanuni'den en olumsuz durumlarda bile *'Hazret-i Hândigâr'* yani *'Hünkâr Hazretleri'* diyerek bahsetmiştir. Yazdıklarına göre kendisi Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmemeye itina etmiştir.

Eserin sonlarına doğru Şâh Tahmasb, Ulama Hân'ın kendisine isyan edip Osmanlı'ya sığınması ile Osmanlı Şehzâdesi Bayezid'in İran topraklarına gelmesinin kendisini müşkül durumda bıraktığını anlatmıştır. Osmanlı Devletini karşısına almak istemeyen Şâh'ın, Bayezid'e söz vermesine rağmen sözünü tutmayıp onu Şehzâde Selim'in adamlarına teslim etmesinin kendisi için hiç de kolay olmadığını zikretmiştir. Lâkin Şehzâde Bayezid için de “Hünkâr hazretlerini” karşısına almak istemediğini yakınlarıyla paylaşmıştır. Kendisi tasvirlerinde Şehzâde Selim'den “akıllı, bilgili” diye bahsederken, Şehzâde Bayezid'i “düşüncesizce hareket etmekle” ithâm etmiştir.

Tüm bu bilgilerin ışığında Şâh Tahmasb'in tezkiresinin hem bir edebi metin hem de ait olduğu döneme dair bir ana kaynak olması gerçeği değerini oldukça arttırmaktadır.